

торије средњих школа, студентима факултета друштвеног смера, новинарима, политичарима, интелектуалцима без обзира на професију и свим културним и јавним радницима које ова проблематика интересује.

Због свега тога, и саме намене, Приручник не може имати амбиције трајнијег научног дела, али ће послужити као солидна основа даљем раду на изучавању ове проблематике.

Ђорђе Пилевић

Митар Ђуришић, БИТКА НА ДРИНИ 1914.

Издање Војноисторијског института, Београд 1969, стр. 470

Југословенска историографија о првом свјетском рату обogaћена је још једним дјелом. Студија пуковника Ђуришића обрађује борбе српске и црногорске војске, с једне стране, и аустроугарске војске, с друге стране, у периоду између славних победа српске војске на Церу и Колубари — под општим називом Битка на Дрини 1914. Та тешка и значајна битка српске војске до сада се налазила у сјеници поменутих двију битака, па је зато о њој мало и писано и зато је мало била позната. Једино потпунији рад о овој бици је књига генерала Ђорђа Лукића (издање „Војног дела“, 1966. године). У књизи су обрађена искључиво војна дјелства на основу објављене и дјелимично необјављене грађе српске војске и литературе. Поједини догађаји из ове битке као и рад појединих јединица обрађени су у низу чланака у разним часописима и листовима, и то углавном између два рата.

Студија пуковника Ђуришића резултат је вишегодишњег рада. Написана је на основу богате и досад мало коришћене грађе. За обраду студије коришћена је грађа: српске Врховне команде, српских армија и дивизија, грађа аустроугарске Врховне команде, команде аустроугарске Балканске војске, њене II, V и VI армије, њихових корпуса, дивизија и бригада, лични дневник команданта Балканске војске, Дипломатски архив Секретаријата за иностране послове, Архив Југославије, објављена дипломатска грађа: Аустро-Угарске, Русије, Италије и Бугарске. Коришћена је и литература.

На почетку студије аутор је указао у каквом су се тешком и неизвјесном положају налазиле Србија и Црна Гора крајем љета и у току јесени 1914. године, када су биле приморане да прихвате наметнути им рат и да воде борбу за свој опстанак и националну слободу, а тиме и борбу за национално ослобођење и уједињење југословенских народа.

Ова студија показује да српско-аустроугарски фронт у односу на ондашње фронтове великих европских сила није био ни безначајан ни споредан, него је имао значајан утицај на општи развој прилика у Европи; стање на овом фронту имало је великог утицаја на држање Италије, Румуније, Бугарске и Грчке. Изложена је изукрштана дипломатска борба зарађених за Балкан и око Балкана, јер је и за једну и за другу страну Балкан био важан резервоар људства и материјалних добара. У тој изукрштаној дипломатској борби и неизвјесној ситуацији српска влада упорно је настојала да што боље обезбиједи положај Србије. Аутор је указао да су Бугарска, Грчка, Румунија и Италија подешавале своје држање према ратној ситуацији на српско-аустроугарском фронту, настојећи да обезбиједи што повољније интересе за себе, који су у крајњој линији ишли на штету југословенских народа. За српску владу нарочито је било важно држање Бугарске. Зато је она настојала да преко сила Антанте изврши утицај на Бугарску да она што прије изнесе свој став. У том питању српска влада није наилазила на довољно разумевање својих савезника

Енглеске и Француске. За њу није био прихватљив ни приједлог Русије, која је настојала да у овом рату ријеша „словенско питање“, а тиме и односе Србије и Бугарске. Налазећи се у неизвјесној ситуацији, српска влада била је спремна на извјесне жртве у корист Бугарске, али под условом да за то добије српске и хрватске територије са изласком на море. Осјећајући сву тежину руских захтјева, Пашић је био принуђен да приступи рјешавању будућег уређења Балкана које би задовољило и Русију и њене савезнике, да би на тај начин паралисао њихов притисак на Србију. У склопу тих изукрштених интереса на Балкану аутор даје и преглед покушаја грчко-турског зближења и стварања турско-бугарско-румунског блока. Укратко су изнесени и односи између Србије и Црне Горе уочи битке на Дрини. Аутор с правом каже да и поред тога што је Црна Гора одмах стала уза Србију и што је то народ одушевљено прихватио, тиме старо неповјерење и несугласице нијесу уклоњени па је свака од њих гледала да првенствено обезбједи своје интересе.

Анализирајући војно-политички положај Србије уочи битке на Дрини, тј. почетком септембра 1914, аутор је закључио да је неизвјесна ситуација на Балкану указивала српској влади и Врховној команди да се не смију губити из вида могућности отварања фронта на источним границама Србије. Таква ситуација ставила је српску владу пред тешку политичку борбу против притиска савезника за давање концесија околним балканским државама, као и против све већег испољавања италијанских претензија на источну обалу Јадранског мора. „При томе“, каже аутор, „влада је била свесна да би јој, у тој борби, највише помогла евентуална победа над аустроугарском војском и последно извршавање савезничких војних обавеза. Међународне прилике, како војне тако и политичке, мада још увек пуне неизвесности и опасности, изгледале су ипак повољне, јер су

наовештавале могућност да силе Антанте преузму иницијативу“ (стр. 37).

При опису операција аутор излаже план српске Врховне команде и команде аустроугарске Балканске војске. Он даје преглед свих фактора који су утицали на извођење операција: карактер земљишта, његов склоп, временске прилике, морал и спремност војске. Критички оцјењује рад појединих јединица, указујући на пропусте овог или оног карактера.

Аутор наводи узроке због којих је српска Врховна команда била приморана да предузме офанзиву у Срему, која је имала ограничен карактер и није одговарала објективној ситуацији на бојишту па зато није имала ни реалне изгледе на успјех. Али, пошто су главне снаге стајале у одбрани тако да су у свако доба могле парирати акцију аустроугарских снага, ова офанзива није представљала неки већи ризик за српску војску, нити је могла имати тежих оперативно-стратедијских посљедица у случају неуспјеха. У ствари, српској Врховној команди офанзива је била потребна да би расвијетлила ситуацију код непријатеља и да би могла оцијенити да ли постоје услови за општу офанзиву.

Буришић је указао на различита гледања аустроугарске Врховне команде и команде њене Балканске војске на офанзиву против Србије. Врховна команда била је мишљења да тежиште рата треба да буде на руском фронту, да се рат тамо рјешава, па је на том фронту и ангажовала главнину својих снага. Међутим, командант Балканске војске желио је поновну офанзиву да би њом оправдао пораз на Церу и задовољио своје амбиције — да туче српску војску, што би му донијело славу војсковође. Захтјев за офанзиву оправдавао је и политичким значајем, јер пораз V аустроугарске армије на Церу, по његовом мишљењу, могао је имати опасне посљедице ако се одмах не предузме офанзива. Поћорек је био веома упоран у свом настојању и, захваљујући својим везама са

Дворском канцеларијом, са којом је више општио него са Врховном командом, успио је да се прихвати његов приједлог. Према оцјени аутора, припреме за нову офанзиву вршене су у ситуацији неповољној по Аустро-Угарску, мада се налазила на почетку рата. Аустроугарски министар спољних послова тражио је од војске неки успјех на бојном пољу, а Врховна команда од министра да Бугарску и Румунију увуче у рат против Русије и Србије и да тиме олакша војсци да постигне већи успјех. „Тако се затварао круг у коме су сви чекали да им други омогући успешан рад а при том се сви осећају немоћни“. Анализирајући план операција обију страна на Дрини, аутор закључује да ни једна од њих није била толико спремна да би офанзивом постигла неке веће оперативно-стратегијске успјехе. Аутор даје панораму збивања и динамичност извођења операција, тешких и упорних борби које су често вођене на блиском одстојању — прса у прса. Борбе вођене на Дрини у периоду од 8. септембра до 15. новембра, према закључку аутора, спадају у најкрвавије и најтеже борбе које је водила српска војска.

Већ у првим борбама аустроугарске снаге нијесу постигле жељени успјех, премда су биле донекле у повољнијем положају у односу на српске снаге, — биле су брдске формације, снабдијевене и наоружане боље, имале су могућност попуне људством до ратних формација и нијесу оскудијевале у муницији; насупрот њима, српске снаге оскудијевале су и у једном и у другом, попуне су им биле незнатне и сукцесивно употребљаване, те нијесу могле имати неки већи значај. Најтежа за српске снаге била је оскудица у наоружању, поготово у артиљеријској муницији. Тако се дешавало да је употребу артиљерије морао одобравати командант дивизије, а попуну муницијом — команда армије. Поједине батерије често нијесу могле бити ни употребљене због недостатка муниције. Оскудијевало се и у другом оружју, тако да је и у току самих борби вршено пре-

оружавање руским пушкама, па се дешавало да војници полазе у борбу а да претходно и не изврше пробно гађање (случај неких јединица II армије које су форсирале Саву). Најжешће борбе вођене су на положају Мачков камен, гдје су имале тешке губитке и једна и друга страна. Само српски губици износили су 8.018 људи, а двије дивизије које су браниле Мачков камен у борбама од 14. до 22. септембра имале су 11.490 војника избачених из строја. Посебно су тешки били губици у официјерском кадру. Дунавска дивизија I изгубила је 180 официра, међу којима 5 команданата пукова и 17 команданата батаљона, а њен један пук од 58 официра изгубио је 34.

У склопу битке коју су водиле три српске армије на Дрини обрађена су дејства српске Ужичке и црногорске Санџачке војске у источној Босни. Према закључку Ђуришића, операције Ужичке и Санџачке војске нијесу уопште имале неки битан значај за ситуацију на Дрини, с обзиром да су операције почеле 22. септембра, јер раније нијесу биле припремљене, а тада је већ био завршен бој на Мачковом камену.

О операцијама црногорске војске на горњој Дрини (у југоисточној Босни) говори се само узгредно. Аутор то објашњава тиме што су ове операције обрађене у ранијим дјелима. Нама се, међутим, чини да је о томе ипак требало нешто више рећи, како због нове грађе тако и због чињенице да се трећина црногорске војске налазила управо на горњој Дрини. С друге стране, ни нека питања у вези с операцијама црногорске војске нијесу још довољно разјашњена, као на примјер њено повлачење с Глашинца, које је имало и тешких посљедица у српско-црногорским односима.

У посљедњој глави књиге пуковник Ђуришић је обрадио међународни положај Србије и посљедице повлачења српске војске преко Колубаре. У новембру 1914. године Србија се налазила у изванредно тешкој ситуацији — војнички и политички. Стање српске вој-

ске било је веома рђаво, попуна у људству тек је била почела да стиже, а у оружју, муницији и другој опреми није се могла очекивати за догледно вријеме. На заједничкој сједници владе и Врховне команде 8. новембра, војвода Путник, излажући ситуацију, указао је да се војска налази у тешком положају, углавном зато што нема артиљеријске муниције. Српска артиљерија могла је одговорити тек на сваки стоти метак непријатеља, а многе батерије морале су бити повучене са бојног поља због недостатка муниције.

Аутор је изнио напоре које је српска влада чинила, с једне стране, да би савезници што прије послали артиљеријску муницију и другу опрему, а с друге стране, да би отклонила притисак својих савезника, нарочито Русије, орачулат на давање концесија Бугарској на рачун српске државне територије. Бугарска је, према оцјени аутора чинила у политичком погледу највеће тешкоће Србији.

Према закључку писца, савезници су показивали мало разумјевања за тешкоће Србије, нијесу били довољно спремни да јој пруже помоћ, па су од ње више тражили него што су били готови да јој помогну. Нешто више интересовања за њу они ће показати средином новембра, када ће се она наћи већ на ивици слома. Тада су јој притекли у помоћ са извјесном количином артиљеријске муниције. „Али ни тада“ каже аутор „наравно, не толико из уверења да треба помоћи једном малом народу који се бори за своју слободу и право на живот, колико из чисто практичних разлога, јер би избацавање Србије из рата ослободило знатне аустроугарске ефективе који би се касније нашли на осталим фронтovima Антанте“.

На крају књиге дати су извори и литература, регистар: личних имена, војних јединица и географских појмова. Књига садржи 10 скица и 17 фотографија.

Новица Ракочевић